30/12/2018

Κύπρος: Ήθη και έθιμα των Χριστουγέννων και της Πρωτοχρονιάς

/ Επικαιρότητα

Με δεκάδες έθιμα, που παντρεύουν τις χριστιανικές παραδόσεις με τα αρχαία ήθη αλλά και τις σύγχρονες τάσεις, οι κάτοικοι της Κύπρου τιμούν μια από τις σημαντικότερες θρησκευτικές γιορτές, λίγες ημέρες πριν από την έλευση της νέας χρονιάς.

Βρήκαμε στην «Μεγάλη Κυπριακή Εγκυκλοπαίδεια» που έχει συγκεντρώσει τις παραδόσεις του Δωδεκαημέρου στον τόπο μας και σας τις παρουσιάζουμε. Πολλά από τα έθιμα αυτά μπορεί πλέον να μην γίνονται, ωστόσο η γνώση της παράδοσής μας αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της ιστορικής μας συνέχειας.

Τα έθιμα των Χριστουγέννων

Από την παραμονή των Χριστουγέννων κάθε νοικοκυρά στην κυπριακή ύπαιθρο κυρίως ζυμώνει κουλούρια, κούμουλα και χριστόψωμα για τη γέννηση του Χριστού που λέγονται γεννόπιττες. Ομάδες παιδιών περιέρχονται τα σπίτια και ψάλλουν – ιδίως στις πόλεις – με τη συνοδεία του ήχου ενός μεταλλικού τριγώνου το τραγούδι της γεννήσεως του Θεανθρώπου.

«Καλήν εσπέραν άρχοντες, αν είν’ ο ορισμός σας

Χριστού την θείαν γέννησιν να πω στ’ αρχοντικό σας

Χριστός γεννάται σήμερον εν Βηθλεέμ τη πόλει

οι ουρανοί αγάλλονται, χαίρει η κτίσις όλη»!

Στην Πάφο και σ’ άλλες περιοχές της Κύπρου κατά τη μέρα των Χριστουγέννων σφάζεται προς τιμήν του Χριστού χοίρος, ειδικά θρεμμένος κατά τη διάρκεια της χρονιάς. Στον Άγιο Δημήτριο της Μαραθάσας αυτοί που τελούν εκκλησιαστική γιορτή μεταφέρουν στην εκκλησία βραστό χοιρινό κρέας, που προσφέρουν μ’ ένα ποτήρι ζιβανία, στους εκκλησιαζομένους στο προαύλιο της εκκλησίας, μετά το τέλος της λειτουργίας. Στην Πιτσιλιά οι χοίροι σφάζονται κατά το Τριώδιο και στη Μεσαορία στις αρχές του φθινοπώρου.

Με την έναρξη των Χριστουγέννων πιστεύεται ότι έρχονται οι Καλικάντζαροι ή Πλανήταροι ή Σκαλαπούνταροι, τα γνωστά δαιμόνια που εξαφανίζονται με τον αγιασμό των Φώτων. Γίνεται επίσης το χριστουγεννιάτικο δέντρο που έχει εισαχθεί πρώτα στις πόλεις, και αργότερα στην ύπαιθρο.

Επίσης το έθιμο της ανταλλαγής ευχετηρίων καρτών έχει εισαχθεί πρώτα στις πόλεις και ύστερα στην κυπριακή ύπαιθρο. Ευχή της μέρας είναι στα χωριά χρόνους πολλούς και στις πόλεις καλά Χριστούγεννα. Στον Καραβά η θεία λειτουργία των Χριστουγέννων γινόταν τα μεσάνυκτα και μετά απ’ αυτήν έτρωγαν κότα.

Τα έθιμα της Πρωτοχρονιάς

Κατά τη μέρα αυτή γιορτάζεται όπως είναι γνωστό η μνήμη του αγίου Βασιλείου. Κάθε οικογένεια ζυμώνει τη βασιλόπιττα, μέσα στην οποία τοποθετείται ένα νόμισμα για τον τυχερό της χρονιάς.

Η βασιλόπιττα στα χωριά είναι είτε ένα μεγάλο ή στρογγυλό ψωμί με σησάμι (Πάφος) είτε ένα ανθρωπόμορφο ψωμί, είτε ένα ψωμί που έχει κολλημένο πάνω του μια ζυμαρένια ανθρώπινη μορφή (Ριζοκάρπασο) και στις πόλεις ένα γλύκισμα. Αυτή

συνήθως κόβεται από τον οικοδεσπότη σε κοινό οικογενειακό τραπέζι και κάθε συνδαιτυμόνας παίρνει το μερίδιά του. Όποιος βρει το νόμισμα θεωρείται ο τυχερός της χρονιάς. Στα Λαγουδερά (Πιτσιλιά) τη βασιλόπιττα την κόβει ο ιερέας κατά τα Φώτα και τη μοιράζονται όλοι οι παρευρισκόμενοι.

Κατά τον εσπερινό όλα τα μέλη της οικογένειας, κατά παλαιά βυζαντινή συνήθεια, προσπαθούν με την εμπυροσκοπία να διαγνώσουν αν τους αγαπούν πολύ αγαπητά τους πρόσωπα. Γι' αυτό το σκοπό κόβουν χλωρή ελιά μόλις κτυπήσει η καμπάνα της εκκλησίας, για τον εσπερινό, και παίρνουν φύλλα, που τα ρίπτουν πάνω στη φωτιά επικαλούμενοι τον άγιο Βασίλειο να τους φανερώσει αν τους αγαπά το πρόσωπο που θέλουν, λέγοντας:

«Άη Βασίλη βασιλιά

που περπατάς τζ'αί καλαντάς

δείξε τζ'αί φανέρωσε αν μ' αγαπά ο (η) τάδε»

Επίσης κατά τον εσπερινό της Πρωτοχρονιάς τοποθετούν κυρίως πάνω στις πόρτες κλαδιά ή στεφάνια από ελιά (Μαραθάσα, Τηλλυρία).

Στον Άγιο Δημήτριο της Μαραθάσας οι κοπέλες κυρίως τρέχουν πολύ πρωί να πάνε στη βρύση για να πάρουνε όπως λένε τα κάλλη τους, δηλ. χρυσαφικά. Θα τα πάρει όποια πάει πρώτη να γεμίσει τη στάμνα της που έχει στο στόμιό της θυμάρι και κλαδί ελιάς. Ρίχνει στη γούρνα της βρύσης σιτάρι, κρεμά ένα κλαδί ελιάς πάνω στη βρύση και γεμίζει τη στάμνα της με νερό λέγοντας: Καλημέρα βρύση, δός μου που τα κάλλη σου, να σου δώκω που τα δικά μου.

Σ' όλη την Κύπρο, αλλά περισσότερο στην περιοχή της Καρπασίας, προσέχουν πολύ το ποδαρικόν, δηλ. ποιος θα μπει πρώτος στο σπίτι κατά την Πρωτοχρονιά. Χάμω στην εξώθυρα του σπιτιού υπάρχει πέτρα αλλά κυρίως μια σκιλλοκρεμμύδα (αβρόσσ'ιλλα). Όποιος μπει πρώτος, πρέπει να μπει με το δεξί του πόδι, ρίχνει πρώτα μέσα στο σπίτι την πέτρα και ύστερα τη σκιλλοκρεμμύδα. Κατόπιν κάμνει το σημείο του σταυρού και λέγει έλα δύναμίς σου Θεέ μου τζ' αι να' γ' καλός ο χρόνος τζ'αι να τρέσ'ει πόσσω σας το μέλιν τζ'αι το γάλαν. Ο νοικοκύρης του δίδει μέλι ή γλυκό να φάει και πουλουστρίναν, δηλ. νόμισμα (το οποίο του έδωσε προηγουμένως και έριξε μέσα στο σπίτι). Την σκιλλοκρεμμύδα την αφήνουν να κρέμεται συνήθως πάνω στο δοκάρι ή την πόρτα του σπιτιού μέχρι τον άλλο χρόνο.

Σε πολλά χωριά κατά την προηγούμενη νύκτα της Πρωτοχρονιάς τοποθετούνται πάνω στο τραπέζι κόλλυβα, κρασί, κτενιά (τσατσάρα) για να κτενίσει τα γένεια του ο Άης Βασίλης, ένα κλαδί ελιάς (Ανώγυρα) και το πουγγί του οικοδεσπότη, γιατί πιστεύεται ότι θα έλθει ο άγιος Βασίλειος να φάει και να τα ευλογήσει.

Επίσης συνήθως κατά τη νύκτα αυτή τοποθετούνται μέσα σ’ ένα πιατο διάφοροι δημητριακοί καρποί (που λέγονται Βασίλης) και τους ραντίζουν τακτικά μέχρις ότου βλαστήσουν. Κατά τη γιορτή του αγίου Αντωνίου (στις 17 Ιανουαρίου) οι καρποί αυτοί φυτεύονται στα χωράφια όπου υπάρχουν φυτεμένοι κι άλλοι δημητριακοί καρποί. Στο Γουδί της Πάφου κατά την ίδια μέρα ραντίζονται τα σπαρτά με αγιασμό των Φώτων.